

Особливості професійно-педагогічної підготовки викладача вищої школи США у системі підвищення кваліфікації

У статті розкрито особливості професійно-педагогічної підготовки викладача вищої школи США у системі підвищення кваліфікації. Проаналізовано форми підвищення кваліфікації й удосконалення професійно-педагогічної майстерності викладачів вищої школи США.

Ключові слова: підготовка викладача, професійно-педагогічна підготовка викладача вищої школи США, система підвищення кваліфікації.

Постановка проблеми. Сучасна вища освіта, перебуваючи в процесі безперервного удосконалення, вимагає нового педагогічного мислення для задоволення потреб суспільства в інтелектуально розвинених, всебічно освічених і відповідальних фахівцях, здатних конструктивно і творчо працювати в нових соціально-економічних умовах.

Викладач стає не стільки носієм наукової інформації, скільки організатором пізнавальної діяльності студентів, їх самостійної роботи, наукової творчості. Все це робить неможливим обмеження освіти за певним віком або рівнем. Тільки безперервна освіта протягом усього життя може адекватно і оперативно реагувати на всі зміни демографічних, соціальних, психофізіологічних параметрів людини. У цьому зв'язку в системі вищої освіти виникає нагальна необхідність в організації безперервної підготовки викладачів вищої школи.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретичному осмисленню проблеми безперервної освіти дорослих присвячений ряд досліджень вітчизняних і зарубіжних авторів (К. Ебла, Н. Лавриченко, В. Маккінчі, Л. Пуховської, Р. Селдіна та ін.). У цих дослідженнях чітко прослідковується думка про те, що система підвищення кваліфікації педагогічних кадрів розглядається як автономна й найбільш гнучка підсистема загальної системи безперервної освіти, у нашому випадку безперервної професійної освіти.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розкриття особливостей професійно-педагогічної підготовки викладача вищої школи США у системі підвищення кваліфікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. У системі підготовки професійно-педагогічних кадрів вищої школи США підвищення кваліфікації є важливим компонентним складовим цієї структури.

Багато дослідників, говорячи про розробку змісту програм підвищення кваліфікації викладачів ВНЗ, відзначають необхідність аналізу тих проблем і труднощів, які виникають у молодих викладачів або в тих, хто повертається до викладацької роботи після тривалої перерви. Обговорюючи питання вдосконалення викладання, багато педагогів звертають увагу на той факт, що дотепер не отримана остаточна відповідь на запитання про складові поняття "ефективне викладання". Безсумнівно, дослідження цього питання проводяться провідними педагогами США й не можна не брати до уваги сотні статей і монографій з цього питання. Основні компоненти поняття "ефективне викладання", на думку Р. Селдіна, уже загально визнані - це глибоке знання предмета, чітка презентація матеріалу, активне залучення студентів у навчальний процес, мотивація їх пізнавальної активності тощо [8].

Американські педагоги, автори численних публікацій з питань професіоналізму викладача ВНЗ, К. Ебл і В.Маккічі вважають, що розвиток професіоналізму викладача припускає "розширення й поглиблення знань викладача у галузі теорії навчання, удосконалення його професійно значимих умінь і навичок, становлення професійної свідомості й педагогічної спрямованості його особистості, усвідомлення необхідності постійного самовдосконалення" [7]. Саме тому у ВНЗ США особлива увага приділяється регулярному підвищенню кваліфікації й перепідготовці на основі індивідуальних планів навчання кожного викладача.

У системі підвищення кваліфікації викладачів вищої школи США одержав поширення рух "Розвиток професорсько-викладацького складу" (Faculty Development Programs). В основі цього руху - об'єктивні причини: недоліки в традиційному викладанні, такі як, відсутність у викладачів формальної підготовки в

галузі методики викладання, несформованість професійно-комунікативної компетенції, а також розширення й зміна потреб студентського контингенту. Діяльністю щодо підвищення кваліфікації викладачів ВНЗ займаються в США сотні коледжів і університетів. Ця робота проводиться на добровільній основі й може включати організацію семінарів або призначення викладачів для керівництва молодшим або новим викладацьким складом.

Найбільшу гнучкість цей рух придбав, коли із цією метою у ВНЗ почали створюватися спеціальні установи або підрозділи. Як правило, у ВНЗ США в таких підрозділах працювали один-два викладачі (частина робочого дня) і близько двадцяти або більше фахівців у різних галузях знань, які давали консультації за методикою викладання різних дисциплін, педагогіки, психології й іншим питанням. У розпорядження викладачів-консультантів надавалися також автоматизовані служби для підведення підсумків тестування, аудіовізуальні засоби тощо. Щорічно стали проводитися конференції з питань удосконалення університетської освіти, у роботі яких викладачі мали можливість підвищити свою кваліфікацію за допомогою найбільш досвідчених педагогів.

Аналіз американських програм "Розвиток професорсько-викладацького складу" дозволяє виділити деякі їхні переваги, зокрема, забезпечення інформаційними джерелами (найбільш відомою інформаційною мережею країни є Інформаційний центр з досліджень у сфері освіти - Educational Research Information Center\ERIC, створений у 1966 році й фінансується Міністерством освіти США), публікація довідників та іншої літератури, організація курсів, семінарів, педагогічних майстерень (workshops), консультацій з викладачами й адміністрацією ВНЗ, проведення наукових досліджень в галузі навчання, оцінки діяльності викладачів і знань студентів, розробка навчальних планів і програм, а також створення фондів для субсидування інновацій.

Базою для підвищення кваліфікації викладачів у США є не тільки університети й коледжі, але й фірми, професійні асоціації, різні курси з регулярної перепідготовки викладачів, державні установи й організації та ін.

Серед різноманітних форм підвищення кваліфікації викладачів слід згадати різного роду курси, такі як денні й вечірні, очні й заочні, довгочасні й короткочасні, суботні й недільні, з відривом і без відриву від основної роботи, літні й міжсеместрові тощо.

Різні програми підвищення кваліфікації включають аспекти, пов'язані з освітою дорослих. Зміст програм підвищення кваліфікації викладачів ВНЗ у США було й залишається предметом багатьох досліджень і дискусій. Учені висувають різні вимоги до змісту таких програм, К. Ебл, В. Маккінчі й П. Селдін [7; 8] запропонували узагальнений перелік тем, які повинні бути розглянуті й реалізовані в рамках таких програм. На їхню думку, необхідно:

- 1) розширити перелік професійно значущих умінь і навичок, необхідних викладачеві для організації навчального процесу з різним контингентом студентів, що включають використання методів і форм навчання, телекомунікаційних і комп'ютерних технологій;

- 2) продовжити вдосконалення умінь викладача налагоджувати міжособистісні стосунки зі студентами. Успішному педагогічному спілкуванню сприяють емпатійні процеси, тому що для більшості студентів співпереживання викладача і його зацікавленість в успіхах студентів дуже важливі;

- 3) розширити знання викладача в галузі вікової й педагогічної психології, навчити його глибше дізнатись про особистісну сутність студентів, установлювати їх індивідуальну своєрідність та адаптувати свою викладацьку методику до досвіду студентів, їх інтересів і мотивації;

- 4) допомогти викладачеві усвідомити, наскільки організаційна структура того або іншого курсу сприяє або перешкоджає засвоєнню матеріалу, навчити його особистісно орієнтованому підходу до кожного студента, тому що успішне професійно-комунікативне спілкування є одним із компонентів ефективного викладання;

- 5) розвивати регулюючу функцію самосвідомості викладача, основним способом здійснення якої є педагогічна рефлексія. За допомогою рефлексії

самосвідомість регулює самоорганізацію, пристосування, корекцію, мобілізацію власної поведінки, вчинків, спілкування;

б) допомогти викладачеві знайти внутрішнє задоволення від своєї роботи, зміцнити мотиваційно-стимулюючу базу його діяльності;

7) підтримувати у викладача бажання вчитися у своїх колег, критично осмислювати свій і чужий педагогічний досвід, спілкуватися з колегами, обговорюючи проблеми навчання студентів;

8) дати можливість викладачеві здійснювати зворотний зв'язок у процесі викладання, що може бути реалізованим у вигляді аналізу рейтингової оцінки студентів, відеозапису занять або звітів про їх відвідування. При цьому необхідно відзначити, що тільки діагноз помилок недостатній, необхідні поради щодо їх усунення, зроблені колегами, які забезпечують не тільки професійну допомогу, але й моральну підтримку.

Проаналізовані нами програми з удосконалення професійно-педагогічної культури й майстерності викладачів ВНЗ мають комплексний характер, включаючи багато аспектів їх діяльності.

Проте, незважаючи на очевидний інтерес американського суспільства в цілому й академічного співтовариства, зокрема, до проблем підвищення професійно-педагогічної майстерності викладачів ВНЗ і до якості навчального процесу у вищій школі, багато американських педагогів виділяють ряд факторів, що перешкоджають успішній реалізації таких програм.

По-перше, серед американських викладачів дотепер існує переконання про те, що для успішного викладання досить мати гарну предметну підготовку й бажання кваліфіковано передати студентам навчальну інформацію.

По-друге, багато викладачів не визнають необхідності будь-яких змін або вдосконалень у своїй роботі. Вони впевнені у своєму професіоналізмі й не вважають за потрібне вносити будь-які корективи в процес викладання або брати участь у програмах розвитку професорсько-викладацьких кадрів. Так Р.Блекберн, провівши опитування 300 викладачів, з'ясував, що 92% з них впевнені у тому, що якість їх викладання перевищує середній рівень.

По-третє, іноді зміст програм підвищення професорсько-викладацької майстерності не відповідає запитам окремих викладачів, у рамках цих програм вони не знаходять відповіді на конкретні питання.

По-четверте, мотивація деяких викладачів до участі в програмах розвитку ще достатньо низька.

Проаналізувавши десятки програм підвищення кваліфікації К. Ебл і В. Маккічі (133) зробили висновок про те, що існує ряд характеристик, властивих успішним програмам удосконалення професійно-педагогічної майстерності викладачів. Серед основних ознак авторами виділяються наступні:

- програми розроблені з урахуванням запитів і традицій, що склалися в даному навчальному закладі;
- вони розраховані на довгочасний ефект і одночасно на досить швидкий результат;
- програми структурно й змістовно диверсифіковані для того, щоб залучати найбільшу кількість слухачів і відповідати їх індивідуальним запитам;
- програми підтримуються адміністрацією, і ця підтримка, як правило, привселюдно озвучена;
- у якості консультантів для роботи в такого роду програмах залучаються тільки найкращі професорсько-викладацькі кадри, найчастіше номінанти або власники звань "Викладач року";
- учасники програми залучаються до обговорення всіх аспектів діяльності викладача, при цьому використовуються різноманітні механізми забезпечення зворотного зв'язку - анкетування студентів і колег тощо;
- викладачам надається можливість заявити про свої індивідуальні зусилля з удосконалення своєї педагогічної майстерності.

Найпоширенішими в американській науковій літературі є наступні форми підвищення кваліфікації й удосконалення професійно-педагогічної майстерності викладачів вищої школи США:

1. Орієнтаційні конференції для молодих викладачів (The New Faculty Orientation Program). Як правило, заняття з новими викладачами проводяться перед

початком навчального року або перед початком кожного семестру. У процесі роботи нові викладачі знайомляться з особливостями життєдіяльності ВНЗ, отримують уявлення про його освітні традиції тощо. Крім того, розглядаються й специфічні проблеми, такі як особливості академічного консультування, написання навчальних програм з курсів, оцінка діяльності викладачів, методичні питання тощо.

2. Семінари з загальнотеоретичних питань педагогіки вищої школи, психології освіти дорослих, традиційних та інноваційних методів викладання, знайомство з педагогічною літературою й результатами досліджень проблем вищої школи.

3. Заняття, що поєднують у собі елементи теорії й практики, так звані майстерні (workshops). Така форма організації занять для викладачів є в США надзвичайно популярною та ефективною. Тематика майстерень може бути найрізноманітнішою: професійні вміння й навички, нове в методиці проведення лекцій, методи організації структурованої дискусії, інтелектуальний розвиток студентів тощо.

4. Консультації із проблем викладання. Вони проводяться педагогами, психологами й соціологами й носять строго індивідуалізований характер. Як правило, перед початком серії консультацій проводиться аналіз результатів анкетування студентів для виявлення "слабких" місць у роботі того або іншого викладача. Увесь процес консультування надалі направляється на усунення недоліків.

5. "Круглі столи" і дискусії зі специфічних проблем навчання й навчання студентів ("teaching circles") є інтерактивною формою вдосконалення професійно-педагогічної майстерності викладачів і аспірантів. Одночасно вирішується й проблема так званої "педагогічної самотності" (pedagogical solitude), тому що викладачі одержують можливість обговорити зі своїми колегами й майбутніми викладачами актуальні проблеми викладання, поділитися накопиченим педагогічним досвідом і скорегувати свою подальшу діяльність.

6. Взаємовідвідування з наступним аналізом відвіданих занять (reciprocal visits & observations). Це інноваційна програма є частиною великої програми "Обмін

педагогічним досвідом" (Peer Collaboration & Peer Review), ініційованою Американською асоціацією вищої освіти на початку 90-х. Донедавна основною метою відвідування занять викладачів була оцінка їх викладацької роботи для вирішення питання про підвищення або одержання безстрокового контракту (tenure).

У процесі відвідування занять, і головне, у ході наступних обговорень підвищується рівень теоретичної й психолого-педагогічної підготовки викладача:

- відбувається збагачення новими педагогічними технологіями, формами й методами навчання;
- удосконалюються вміння молодого викладача спостерігати й аналізувати педагогічні явища;
- створюються умови для розвитку педагогічної рефлексії й самооцінки.

Альтернативою відвідуванню занять може слугувати відеозапис уроків, що може бути також використаний у процесі обговорення відвіданого заняття як ілюстративного матеріалу.

7. Організація наставництва (mentoring). Останнім часом наставництво отримує все більше поширення в практиці вищої школи США як одна з форм підвищення кваліфікації молодих викладачів.

Як правило, наставництво здійснюється індивідуалізовано й стосується не тільки вдосконалювання методичної грамотності молодих викладачів, але й питань дослідницької роботи й розширення бази теоретичних знань, особливо в тих випадках, коли молоді викладачі беруть участь у міждисциплінарних програмах своїх відділень. Тому необхідно зазначити, що моніторинг здійснюється на добровільній основі, і найчастіше учасники цього процесу одержують гранти. Так, у Стенфордському університеті грант становить 500 доларів як для викладача-наставника, так і для його підопічного.

8. Складання викладацького досьє (portfolio). В останні десятиліття все більша кількість американських вузів включається в роботу по складанню досьє (портфелів).

Викладацьке досьє, як правило, включає документацію наступного змісту:

1. Матеріали, що відбивають успіхи студентів у вивченні курсу (результати проміжних і підсумкових тестів, екзаменаційних робіт).

2. Матеріали, представлені самим викладачем (навчальні плани й програми, тексти лекцій, опис методик, дидактичні матеріали).

3. Матеріали, представлені студентами й колегами (результати опитувань студентів, випускників і колег по роботі).

Крім того, кожному викладачеві пропонується зробити звіт, що включає інформацію з 4 розділів:

1) удосконалення методики викладання для досягнення "ефективного викладання";

2) робота в комісіях і комітетах;

3) професійне зростання;

4) професійна діяльність.

Оцінюють досьє декан і два викладачі відділення.

Багато американських дослідників вважають, що процес створення й моніторинг матеріалів для досьє дозволяє оцінити не тільки діяльність викладача, але й сприяє самоаналізу й самооцінці викладачем власної діяльності.

9. Організація так званих "літніх шкіл (summer schools) і "інститутів" з питань вузівського викладання (institute on college teaching)".

Як правило, заняття із проблем викладання у ВНЗ проводяться під час канікул у рамках так званих "літніх шкіл" і є мікроциклами тривалістю одна або два тижні, призначені для викладачів і аспірантів. Виконання програми всіх мікроциклів (в університеті Нью Хемпшира, наприклад, їх сім і загальна кількість годин, що приділяється на психолого-педагогічні дисципліни, становить 168 годин або 12 залікових одиниць) дозволяє учасникам програми одержати спеціальний сертифікат (Certificate in College Teaching). Зміст курсів, запропонованих у сертифікаційних програмах, свідчить про різноманітність обговорюваних тем:

- загальні питання методики (індивідуальні стилі викладання, методи й приймання оцінки знань студентів, індивідуальні особливості студентів і різні стилі навчання, основи наукових досліджень);

- навчання з використанням письмових робіт (огляд методик використання письмових робіт для інтенсифікації процесу навчання й навчання, складання й апробування письмових завдань);

- пізнання, навчання й вивчення (аналіз сучасних когнітивних теорій і сучасне застосування їх у викладанні, когнітивні вміння і їх реалізація в навчальному процесі);

- загальні питання професійної діяльності викладачів (проблеми вищої школи країни й шляхи її реформування, різновиди американських вищих навчальних закладів, їх мета й завдання, академічна етика в умовах сучасної вищої школи);

- студенти коледжів і університетів (аналіз університетської студентської культури й результати наукових досліджень у цій галузі, права й обов'язки студентів);

- нові технології в навчанні (роль нових технологій у навчанні, аналіз ефективності застосування телекомунікаційних і комп'ютерних технологій у навчанні);

- науково-дослідна робота у ВНЗ (методи аналізу й самоаналізу діяльності викладача, методика організації й проведення досліджень у сфері педагогіки й методики).

10. Загальнонаціональні, регіональні, міжвузівські й внутрішньовузівські конференції з питань удосконалення викладання у вищій школі для різних категорій працівників: адміністраторів, старшого професорсько-викладацького складу викладачів, асистентів викладачів та ін.

Загальнонаціональними центрами, що координують роботу педагогічної громадськості США з підготовки й підвищення кваліфікації викладачів, є Американська асоціація вищої освіти (American Association of Higher Education), Асоціація американських коледжів і університетів (Association of American Colleges & Universities), Рада аспірантських шкіл (Council of Graduate Schools) та низка інших професійних організацій. Саме зусиллями цих координаційних центрів були

створені й успішно реалізуються різні програми професійно-педагогічної підготовки викладачів.

Як висновок, зазначимо, що на сьогодні у сфері освіти в США відбуваються глибокі зміни, поновлюються всі ланки системи освіти, включаючи й вищу школу. У зв'язку з переходом до системи безперервної освіти кардинально змінюються вимоги до викладача вищої школи, до змісту, форм і методів його підготовки й перепідготовки.

Література

1. Костина Н.И. Профессионально-педагогическая подготовка преподавателя высшей школы США: Автореф. дис. ... канд. пед. наук – Белгород, 2000. – 199с.
2. Красовицький М. Деякі риси системи освіти США і Канади / Красовицький М. // Історія в школі. - 2002. - № 4. - С. 69–72.
3. Нянь Кай Лю Академічний рейтинг університетів світу / Нянь Кай Лю, Ін Чей // Вища школа. - 2006. - № 5-6. - С. 67–77.
4. Романовський О.О. Хроніка вищої освіти США (на прикладі діяльності державних і недержавних закладів) / О. О. Романовський – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 1997. – 78 с.
5. Степаненко С. Система вищої освіти у США: фінансування і технологія / Степаненко С. // Вища школа. - 2001. - № 6. - С. 71–87.
6. Duderstadt J. J. Preparing future faculty for future universities // Liberal Education. – 2001. – V. 87. – № 2. – P. 24-31.
7. Eble K.E. & McKeachie W.J. Improving Undergraduate Education Through Faculty Development. San Francisco: Jossey-Bass, 1986.
8. Seldin P. Successful Use of Teaching Portfolios. Bolton, M.A.: Anker
9. The Preparing Future Faculty Program. Brochure, 2004. - Режим доступу : www.preparing_faculty.org/Brochure.pdf.

Приходькіна Н.О.

Особенности профессионально-педагогической подготовки преподавателя высшей школы США в системе повышения квалификации

В статье раскрыты особенности профессионально-педагогической подготовки преподавателя высшей школы США в системе повышения квалификации. Проанализированы формы повышения квалификации и совершенствования профессионально-педагогического мастерства преподавателей высшей школы США.

Ключевые слова: подготовка преподавателя, профессионально-педагогическая подготовка преподавателя высшей школы США, система повышения квалификации.

Prykhodkina N.O

Features of vocational teacher's training of high school teacher in US

The article exposed the vocational teacher training teacher of high school in the U.S. system of training. Analyzed forms of performance and professional and pedagogical skills of teachers of high school U.S..

Keywords: training teacher, vocational teacher training teacher of high school U.S. system of training.